

Министарство пољопривреде,
шумарства и водопривреде

ВОДИЧ ЗА ОСНИВАЊЕ ПАРТНЕРСТАВА ЗА ТЕРИТОРИЈАЛНИ РУРАЛНИ РАЗВОЈ И ПРИПРЕМУ ЛСРР

Фебруар 2020. године

САДРЖАЈ

1	УВОД У ВОДИЧ
2	КОРАК 1: ПРИПРЕМНЕ АКТИВНОСТИ ЗА ФОРМИРАЊЕ ПАРТНЕРСТВА/ЛАГ
3	КОЈИ СУ УСЛОВИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ПОДСТИЦАЈ?
4	КОЈИ СУ ТРОШКОВИ ПРИХВАТЉИВИ?
4	КАКО СЕ ВРШИ ПРИЈАВА?
5	КОЈА ЈЕ ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА?
5	КАКАВ ЈЕ ПОСТУПАК НАКОН ПОДНОШЕЊА ЗАХТЕВА?
6	КОРАК 2: ИЗРАДА ЛСРР
7	КАКО ИЗРАДИТИ ЛСРР?
7	ОПИС ПОДРУЧЈА И ПОПУЛАЦИЈЕ ОБУХВАЋЕНЕ ЛСРР
10	АНАЛИЗА РАЗВОЈНИХ ПОТРЕБА И ПОТЕНЦИЈАЛА ПОДРУЧЈА НА КОЈЕМ СЕ НАЛАЗИ ПАРТНЕРСТВО/ЛАГ
11	ОПИС ЛСРР И ЊЕНИХ ЦИЉЕВА
14	ОПИС ПРОЦЕСА УКЉУЧИВАЊА ЗАИНТЕРЕСОВАНИХ СТРАНА И ШИРЕ ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПРИПРЕМУ ЛСРР
18	ИНДИКАТИВНА ЛИСТА ПРИОРИТЕТНИХ ПРОЈЕКТА
19	ИНДИКАТИВНА ЛИСТА ПРИОРИТЕТНИХ ПРОЈЕКТА - АКЦИОНИ ПЛАН СПРОВОЂЕЊА ЛСРР
21	ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН
23	МИНИ ПРОЈЕКТИ

УВОД У ВОДИЧ

Водич за оснивање партнерстава за територијални рурални развој и припрему локалних стратегија руралног развоја садржи практична упутства и информације намењене свим заинтересованима за локални развој руралних подручја у Србији кроз LEADER приступ, и припремљен је од стране Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, које подстиче припрему и спровођење Локалних стратегија руралног развоја.

LEADER приступ (фр. *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale*) је иновативни приступ ЕУ заснован на стратегијама руралног развоја које су донете и спроведене на локалном нивоу од стране локалних актера, уз подршку релевантних институција. Овај приступ омогућава добијање иновативних одговора на препреке у испуњавању потреба руралних заједница, јер је прилагођен развоју малих територија које се карактеришу заједничком традицијом, локалним предностима и слабостима, као и посебним потребама становништва у одређеном подручју.

ШТА ЈЕ ЛОКАЛНА СТРАТЕГИЈА РУРАЛНОГ РАЗВОЈА (ЛСРР)?

ЛСРР је планско-развојни документ, који припрема и спроводи Партнерство за територијални рурални развој (у даљем тексту: Партнерство)/Локална акциона група (ЛАГ). ЛСРР се израђује за рурално подручје које обухвата Партнерство/ЛАГ, за одређени програмски период, при чему ће прве ЛСРР бити израђене за период до 2023. године.

ШТА ЈЕ ПАРТНЕРСТВО/ЛАГ?

Партнерство/ЛАГ је удружење грађана, регистровано у складу са Законом о удружењима, које обухвата представнике јавног, приватног и цивилног сектора одређеног руралног подручја, и коме је у статуту, као један од циљева оснивања, наведена имплементација ЛСРР по LEADER приступу.

КОРАК 1:

Припремне активности за формирање Партнерства/ЛАГ

Анимација

Припрема документације за формирање Партнерства/ЛАГ

Организација промотивних догађаја и припремних састанака за становнике подручја које покрива партнерство (семинари, радионице, састанци и друго)

КО МОЖЕ ДА КОНКУРИШЕ?

Право на подстицајна средства за оснивање Партнерства/ЛАГ, као и израду ЛСРР, могу да остваре само удружења грађана која испуњавају опште и специфичне услове.

Подручје Партнерства/ЛАГ треба да буде кохерентно, јасно дефинисано, у географском смислу континуирано подручје, са становништвом више насељених места, у оквиру територије две или више јединица локалне самоуправе, са најмање 10.000, а највише 150.000 становника, а која се не преклапа са подручјем другог Партнерства/ЛАГ.

Рурално подручје је насељено место које према последњем попису становништва Републичког завода за статистику има највише 25.000 становника, у складу са тим, насељено место у оквиру Партнерства/ЛАГ не може имати више од 25.000 становника.

На територији једне локалне самоуправе може се формирати више од једног Партнерства/ЛАГ, под условом да нема преклапања територија Партнерстава/ЛАГ. Једно насеље се може налазити искључиво у оквиру територије једног Партнерства/ЛАГ.

КОЈИ СУ УСЛОВИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ПОДСТИЦАЈ?

Да би остварило право на подстицајна средства за оснивање Партнерства/ЛАГ, као и израду ЛСРР, Партнерство/ЛАГ мора да испуни опште и специфичне услове:

ОПШТИ УСЛОВИ

- регистровано је као удружење грађана код Агенције за привредне регистре;
- нема евидентираних доспелих неизмирених дуговања према Министарству, по основу раније остварених подстицаја, субвенција и кредита;
- не користи подстицајна средства за оснивање и припрему ЛСРР из других извора;
- измирило је све доспеле обавезе по основу јавних прихода.

СПЕЦИФИЧНИ УСЛОВИ

- У статуту, као један од циљева ради којих се оснива, мора бити наведена имплементација ЛСРР подручја Партнерства/ЛАГ по методи мобилисања учесника на локалном нивоу ради спровођења активности руралног развоја у локалним руралним подручјима – LEADER приступу;
- Подручје које је обухваћено Партнерством/ЛАГ мора бити прихваћено од свих јединица локалне самоуправе у оквиру којих се налази;
- Седиште Партнерства/ЛАГ мора се налазити у подручју Партнерства/ЛАГ;
- Партнерство/ЛАГ мора статутом обавезно предвидети органе: Управни одбор, Групу за планирање и Комисију за одабир приоритетних пројеката;
- У Управном одбору Партнерства/ЛАГ учествују:
 - представници јавног сектора са територије коју обухвата Партнерство/ЛАГ са најмање 20% а највише 49% чланова
 - представници приватног сектора (приватна предузећа, фирме, деоничарска друштва, задруге, предузетници) и цивилног сектора (грађани, удружења, фондације, и сл) са најмање 51% чланова
 - представници жена и младих из цивилног и приватног сектора (најмање по једна особа)
- Чланови Управног одбора морају имати пребивалиште, односно седиште на подручју Партнерства/ЛАГ, осим представника јавног сектора чије пребивалиште, односно седиште може бити и на територији једне од јединица локалне самоуправе на којој се налази подручје Партнерства/ЛАГ.

Менаџер Партнерства/ЛАГ не мора имати пребивалиште на територији Партнерства/ЛАГ и не мора бити његов члан.

КОЈИ СУ ТРОШКОВИ ПРИХВАТЉИВИ?

У Захтеву за одобравање подстицаја обавезно се наводе реализовани трошкови настали током оснивања Партнерства/ЛАГ, као и планирани трошкови за израду ЛСРР.

Прихватљиви трошкови настали у току припремних активности за формирање Партнерства/ЛАГ	Максимални износ у РСД
• Израда и умножавање докумената за формирање Партнерства/ЛАГ • Трошкови снабдевања учесника храном и пићем • Трошкови превоза (коришћење службеног или приватног возила у службене сврхе; коришћење јавног превоза – аутобус) • Режијски трошкови (интернет, телефон, канцеларијски материјал) • Остали трошкови	100.000,00

КАКО СЕ ВРШИ ПРИЈАВА?

Пријава се врши подношењем Захтева на основу Јавног позива, који расписује Управа за аграрна плаћања Министарсва пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Јавни позив садржи образац захтева, услове за остваривање права на подстицаје, потребну документацију која се подноси уз захтев, рок за подношење, као и друге потребне информације.

КОЈА ЈЕ ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА?

Документација која се доставља уз Захтев је следећа:

- Статут;
- Одлука Скупштине о именовању чланова Управног одбора, Групе за планирање и Комисије за одабир приоритетних пројеката;
- Фотокопија личне карте оснивача Партнерства/ЛАГ и чланова Управног одбора, као и извод из регистра Агенције за привредне регистре, за представнике цивилног и приватног сектора;
- Картографски приказ подручја Партнерства/ЛАГ са назначеним границама јединица локалних самоуправа, подручјем које обухвата Партнерство/ЛАГ и припадајућим насељеним местима, у слободној форми;
- Изјаве јединица локалних самоуправа о прихватању подручја Партнерства /ЛАГ и о непостојању преклапања са подручјем другог Партнерства/ЛАГ.

ПОРЕД НАВЕДЕНЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ, ДОСТАВЉА СЕ И ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈОМ СЕ ДОКАЗУЈЕ ИСПУЊЕНОСТ ОПШТИХ И СПЕЦИФИЧНИХ УСЛОВА.

КАКАВ ЈЕ ПОСТУПАК НАКОН ПОДНОШЕЊА ЗАХТЕВА?

Након административне обраде захтева од стране Управе за аграрна плаћања, сва Партнерства/ЛАГ која испуне тражене услове и доставе потпуну документацију, потписују Уговор са Управом за аграрна плаћања и Партнерству/ЛАГ се исплаћује 50% одобрених средстава. Уговором се, између осталог, дефинише и рок за израду ЛСРР.

Удружења која успешно спроведу 1. Корак - Припремне активности за формирање Партнерства/ЛАГ, биће подржана за спровођење корака 2. - Израда ЛСРР.

КОРАК 1

Припремне активности за
формирање Партнерства/ЛАГ

КОРАК 2

Израда ЛСРР

КОРАК 2:

Израда ЛСРР

Удружења која су успешно спровела 1. корак - Припремне активности за формирање Партнерства/ЛАГ, могу бити подржана за спровођење 2. корака - Израда ЛСРР.

Након израде ЛСРР, Партнерства/ЛАГ достављају Управи за аграрна плаћања: Извештај о реализацији и утрошку средстава, Изјаву чланова Групе за планирање о одобрењу ЛСРР и израђене ЛСРР.

Евалуациона комисија, образована од стране министра надлежног за послове пољопривреде, на основу утврђених критеријума бодовања, оцењује достављене ЛСРР и саставља ранг листу.

На основу провере Извештаја о реализацији и утрошку средстава и ранг листе, за ЛСРР које је Евалуациона комисија оценила са 80 или више бодова, Управа исплаћује остатак од 50% од вредности одобрених средстава у складу са Листом прихватљивих трошкова.

Подстицај за оснивање Партнерства/ЛАГ и израду ЛСРР **исплаћује се у износу од 100 %, до максимално 800.000,00 динара.**

**УСПОСТАВЉАЊЕ ЈАСНОГ СПОРАЗУМА
О „ОНОМЕ ШТО ЗАЈЕДНИЦА ЖЕЛИ ДА
ПРОМЕНИ“ ПРВА ЈЕ И НАЈВАЖНИЈА
АКТИВНОСТ У ИЗРАДИ ЛСРР.**

КАКО ИЗРАДИТИ ЛСРР?

Обавезни елементи и препоруке за израду Стратегије (ЛСРР) су следећи:

1. ОПИС ПОДРУЧЈА И ПОПУЛАЦИЈЕ ОБУХВАЋЕНЕ ЛСРР

а. Опште географске и административне карактеристике подручја (површина и границе подручја, број јединица локалне самоуправе и насеља, број становника, рељефне и климатске карактеристике), културна, историјска, природна баштина, стање друштвене и комуналне инфраструктуре и сл.

У овом делу неопходно је дефинисати територијални опсег Партнерства/ЛАГ и показати његове посебне географске, природне и друге карактеристике које дефинишу његову јединствену природу. Територију партнерства треба описати кроз површину (изражену у квадратним километрима), број административних јединица у том Партнерству/ЛАГ, његов географски положај, опис пејзажа и сл.

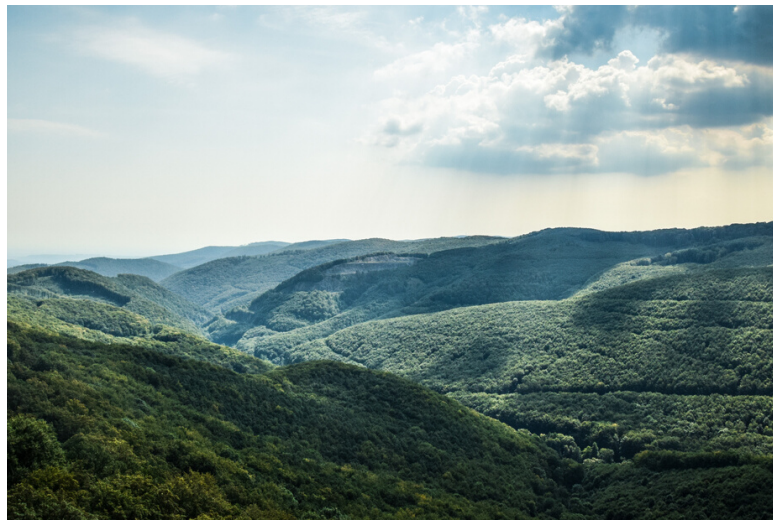
Као полазну тачку треба користити картографски приказ који показује локацију тог подручја и његове главне карактеристике.

Такође, важно је на дефинисаној територији описати природне карактеристике и околину (нпр. равничарски или планински предео), климу, тип земљишта, природне ресурсе, шуме, водне ресурсе, животну средину, и сл. Опис такође треба да садржи и неке информације о околним подручјима – територијама.

Овај део Стратегије треба да обухвати и објашњење како и зашто је дефинисана граница предложеног подручја Партнерства/ЛАГ, и на основу чега је постигнут договор о граници подручја.

Листа насељених места Партнерства/ЛАГ треба да буде део Стратегије или може да се дода као прилог Стратегији. Списак насељених места треба да обухвати насеља која према последњем попису становништва Републичког завода за статистику имају мање од 25.000 становника.

**ЛСРР СЕ МОРА
ИЗРАДИТИ У
РОКУ КОЈИ ЈЕ
ДЕФИНИСАН
УГОВОРМ!**

б. Привредне карактеристике подручја (главне привредне делатности, стање привреде, тржиште радне снаге и сл.)

Овај део Стратегије треба да садржи кратак опис економије подручја Партнерства/ЛАГ, укључујући број предузећа и пољопривредних газдинстава, секторе у којима послују, као и кључне компаније у том подручју. Колико год је то могуће, дати информације о „предузетничкој клими“, на пример - о активностима локалних самоуправа којима се олакшава економска активност предузећа и функционисање пословног окружења. Узимајући у обзир важну улогу пољопривреде у неким руралним областима, треба дати основне информације о трендовима у том сектору, посебно о површини обрадивог земљишта, површинама са мање погодности за пољопривредну производњу, главним пољопривредним или привредним производима. Такође, треба анализирати и сектор услуга.

Нарочито је важно представити локалне производе који се традиционално производе на подручју Партнерства/ЛАГ. То се може односити, на пример, на занатство у којем се користе традиционалне сировине, методе производње, као и тзв. кулинарску баштину.

в. Стање и трендови у руралном подручју - демографске и социјалне карактеристике подручја (број и густина становника, демографска кретања, образовна структура становништва, школство и култура)

Овај део треба да представља опис људи који живе у одређеном подручју, демографске карактеристике, укључујући: број становника, структуру становништва по узрасту и полу, запосленост, ниво образовања, информације о осетљивим групама и сл.

Остале информације треба да се односе на социјалну инфраструктуру и квалитет живота, као што су: приступ образовању, економска ситуација породица, сигурност, здравствена и социјална заштита, као и специфичности локалног тржишта рада. Треба споменути и приступ култури, посебно у удаљеним руралним областима. Такође, треба описати социјални капитал, нпр. навести информације о броју невладиних организација, спортских клубова, других удружења, као и њихове активности.

Већина Партнерстава/ЛАГ, вероватно је формирана на основу заједничке историје и/или културне баштине, које могу укључивати заједнички значајне предмете (материјалне или духовне). У овом делу, опис треба да садржи важне историјске догађаје који су се дешавали у том подручју, као и традицију и фолклор. Формирање Партнерства/ЛАГ захтева заједничку територију која мора бити од таквог значаја, да би се различите интересне групе одлучиле да се заједнички ангажују за развој те територије/подручја. Партнерство/ЛАГ се може формирати око заједничких историјских обележја (нпр. фолклорне традиције), природних ресурса (планине, реке), етничких разноликости, итд. Оно што је важно јесте да се нови територијални идентитет гради на факторима значајнијим од припадања некој општини/граду.

Одабрана Партнерства/ЛАГ морају, у сваком случају, покривати кохерентну територију са довољно критичне масе. Дакле, укупна популација подручја Партнерства/ЛАГ коју покрива ЛСРР мора бити између 10.000 и 150.000 становника, а максималан број становника било ког насеља обухваћеног Партнерством/ЛАГ и ЛСРР мора бити до 25.000 становника. Територије Партнерства/ЛАГ се не смеју преклапати. Једно насељено место може припадати само једном Партнерству/ЛАГ.

**УКУПНА ПОПУЛАЦИЈА ПОДРУЧЈА ПАРТНЕРСТВА/ЛАГ КОЈУ
ПОКРИВА ЛСРР МОРА БИТИ ИЗМЕЂУ 10.000 И 150.000
СТАНОВНИКА, А МАКСИМАЛАН БРОЈ СТАНОВНИКА БИЛО КОГ
НАСЕЉА ОБУХВАЋЕНОГ ПАРТНЕРСТВОМ/ЛАГ И ЛСРР МОРА
БИТИ ДО 25.000 СТАНОВНИКА**

Овај део Стратегије може да садржи и информације специфичне за дато подручје, информације које су важне са становишта стратешких циљева и приоритетних тема. Ако је главни фокус ЛСРР нпр. туризам, овај део треба да покаже у којој мери то подручје може привући туристе (нпр. потенцијалне туристичке атракције, туристичка инфраструктура, број потенцијалних туриста који годишње може да посети то подручје и сл).

Активности које су предвиђене Стратегијом у великој мери зависе од ситуације на територији Партнерства/ЛАГ. Стратегијом се могу дефинисати активности које ће довести до подизања нивоа свести о заштити животне средине и смањењу штетних последица по становништво и природу, али и оне које ће допринети заштити животне средине. ЛСРР би могла да дефинише као приоритет решавање једног или више еколошких питања, као што су: управљање водама, управљање чврстим отпадом, заштита биолошке разноликости, заштита земљишта, питање коришћења земљишта (урбанизација), загађење, здравље људи, итд.

**ПОДАЦИ ТРЕБА ДА БУДУ ЈАСНО И КОНКРЕТНО
ПРЕДСТАВЉЕНИ - ПОДРЖАНИ ТАБЕЛАМА,
ГРАФИКОНИМА И ДРУГИМ ВИЗУЕЛНИМ АЛАТИМА.**

НЕКА ОД ПИТАЊА НА КОЈА ТРЕБА ОДГОВОРТИ...

Шта је посебно на нашој територији?
Каква је перспектива коју треба да изградимо?
Ко су чланови нашег друштва?
Како људи зарађују за живот?
Како је наша територија организована?
Шта наше подручје нуди деци и млађој генерацији?
Како решавамо своје проблеме?
Какве навике гајимо?
Како изгледа наше подручје?
Шта је са нашом околином и окружењем?
Какво је стање у нашој инфраструктури?

2. АНАЛИЗА РАЗВОЈНИХ ПОТРЕБА И ПОТЕНЦИЈАЛА ПОДРУЧЈА НА КОЈЕМ СЕ НАЛАЗИ ПАРТНЕРСТВО/ЛАГ

Анализа снага, слабости, прилика, претњи (SWOT анализа) је метода дефинисања праваца развоја усклађена са визијом и стратешким циљевима. SWOT анализа укључује процену развојног потенцијала и потреба у контексту сопствених карактеристика територије Партнерства/ЛАГ. SWOT анализа је веома важан елемент ЛСРР и главни инструмент за откривање и опис развојних потреба и потенцијала подручја.

Анализом би требало наћи заједничко разумевање начина за надоградњу снага, превазићи слабост, искористити прилике и минимизирати претње. У процесу израде стратегије, SWOT анализа се може припремити након што се заврши дијагностика подручја и дефинише визија - жељена ситуација на том подручју. SWOT метода се користи за анализу сопствене стратешке позиције на путу ка остварењу те визије. У оквиру овог дела треба навести сажетак најважнијих закључака SWOT анализе.

РЕЗИМИРАЈУЋИ АНАЛИЗУ, ТРЕБАЛО БИ ПОСТАВИТИ СЛЕДЕЋА ПИТАЊА:

- Које снаге (предности) нам омогућавају да искористимо ову прилику?
- Које слабости нам онемогућавају да искористимо ову прилику?
- Које снаге (предности) могу умањити последице претњи?
- Које слабости могу повећати негативне последице претњи?

3. ОПИС ЛСРР И ЊЕНИХ ЦИЉЕВА

а. Опис интегрисаног и иновативног карактера стратегије и хијерархије циљева, укључујући јасне и мерљиве показатеље/индикаторе за резултате

Стратегије морају бити иновативног карактера. Један од оригиналних и основних стратешких принципа LEADER је потрага за иновацијама. Фокус на иновацији заснива се на уверењу да „више истог“ вероватно неће омогућити локалним подручјима да остваре свој пун потенцијал и да треба тражити нова решења за постојеће проблеме.

Међутим, концепт „иновације“ је релативан. То значи да приступ, односно поступак, треба да буде нов у датом подручју, иако је можда већ био употребљен на другој територији или месту.

Циљ овог дела Стратегије се огледа у жељи за охрабривањем и подржавањем нових и предузетничких приступа и решења за локална питања, као и дељењем и преношењем тих искустава другима. Због тога би ЛСРР требало да представља свеобухватан приступ идентификовању, покретању, подршци и искоришћавању иновација. При томе, важно је размотрити повезаност између иновације, сарадње и умрежавања.

Преношење најбољих пракси, дељење и учење од других, омогућава приступ огромном спектру квалитетно реализованих пројеката на основу искустава других (увођење новог производа, новог процеса, нове организације или новог тржишта).

**ИНОВАТИВАН ПРИСТУП, ОДНОСНО ПОСТУПАК, ЗНАЧИ ДА ЈЕ НОВ
У ДАТОМ ПОДРУЧЈУ, ИАКО ЈЕ МОЖДА ВЕЋ БИО УПОТРЕБЉЕН НА
ДРУГОЈ ТЕРИТОРИЈИ ИЛИ МЕСТУ.**

б. Опис кохерентности ЛСРР са релевантним националним стратегијама и програмима:

Како би се осигурала усклађеност ЛСРР са релевантним националним, регионалним и локалним стратегијама и програмима, битно је урадити анализу и процену ових стратегија и програма, и представити је у овом делу Стратегије.

Овај део Стратегије треба да опише и на који начин је усаглашена са развојним стратегијама и програмима (Национална стратегија пољопривреде и руралног развоја 2014-2024, Национални програм руралног развоја 2018-2020, као и ИПАРД II Програм 2014-2020). ЛСРР треба да садржи наводе како ће њене активности допринети реализацији ових програма.

Такође, треба објаснити и улогу других релевантних развојних стратегија у дефинисању ЛСРР.

**НА КОЈИ НАЧИН ЈЕ ЛСРР УСАГЛАШЕНА СА НАЦИОНАЛНОМ
СТРАТЕГИЈОМ ПОЉОПРИВРЕДЕ И РУРАЛНОГ РАЗВОЈА 2014-2024,
НАЦИОНАЛНИМ ПРОГРАМОМ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА 2018-2020, КАО
И ИПАРД II ПРОГРАМОМ 2014-2020, И КАКО ЋЕ ЊЕНЕ АКТИВНОСТИ
ДОПРИНЕТИ РЕАЛИЗАЦИЈИ ОВИХ ПРОГРАМА?**

в. Опис области и тема обухваћених приоритетним пројектима:

Избор приоритетних тема једна је од кључних фаза израде стратегије. Тема или теме морају бити повезане са локалним ресурсима, потенцијалима и приликама који могу настати са развојем тог подручја.

Избор теме или тема треба обавити након дијагностиковања стања и SWOT анализе. Уколико се избор теме/тема врши пре израде SWOT анализе, онда се анализа већ може усредсредити на изабрану тему. Препорука је да се не крене прво од одабира приоритетне теме при изради ЛСРР, без да се уради прелиминарна анализа локалних специфичности и спољних прилика и претњи.

Друго важно питање је број тема које ће бити укључене у стратегију. Партнерство/ЛАГ треба добро да размисли да ли би било боље усредсредити се на мањи број тема (једна или две теме), уместо одабира неколико тема. Треба узети у обзир чињеницу да финансијска средства можда нису довољна за спровођење активности са већим бројем тема, или да новостворено партнерство можда нема довољно искуства и стручности, те је потребно обезбедити консензус при избору тема у Партнерству/ЛАГ.

**ФОКУС НА КОНКРЕТНЕ
ТЕМЕ ПОНЕКАД МОЖЕ
ДАТИ ПАРТНЕРСТВУ
ВИШЕ ШАНСЕ ЗА УСПЕХ:
ПРИМЕНУ ДОБРИХ
ПРОЈЕКТА И
ОДРЖИВОСТ ТОКОМ
ДУЖЕГ ПЕРИОДА.**

Израда Стратегије се може поделити на различите приоритете (теме) тако да сваки приоритет има своју радну групу локалних стручњака који раде на тој теми/темама.

г. Опис критеријума и поступак за избор приоритетних пројеката на нивоу Партнерства/ЛАГ

Партнерство/ЛАГ треба да опише критеријуме и поступак за избор приоритетних пројеката на нивоу Партнерства/ЛАГ. Треба да има Комисију за одабир приоритетних пројеката (која мора размотрити и изабрати предложене пројекте по јасно утврђеним критеријумима).

НЕКА ОД ПИТАЊА НА КОЈА ТРЕБА ОДГОВОРТИ:

Моје подручје за 10 година...
Бићу срећан ако...
Сањам о...
Шта би прво требало да променимо?
Шта се дешава ако ништа не учинимо?
Која су нам прва три приоритета?
Дугорочно планирање...
Краткорочне активности...

У овом делу Стратегије би требало дефинисати и визију. Визију треба описати као жељену ситуацију која треба да буде постигнута.

Визија у оквиру ЛСРР представља опис, на пример, жељеног еколошког, економског и социјалног стања на том подручју. То би требало да буде будуће стање тог подручја које настаје као резултат реализације ЛСРР и које чланови акционих група и локално становништво непрекидно теже да постигну. Визија се заснива на најважнијим изазовима и развојним могућностима утврђеним у фазама планирања ЛСРР.

Визија описује „идеално“ стање ствари у подручју Партнерства/ЛАГ које она треба да постигне и одржава. Визија треба да буде релативно кратак опис, максимално један параграф.

Активности би требало међусобно да се допуњују и доприносе циљевима ЛСРР. Не смеју бити у међусобној супротности.

ВИЗИЈА ОДГОВАРА НА СЛЕДЕЋА ПИТАЊА:

- У каквој бисмо ситуацији волели да будемо за неколико година?
- Како бисмо желели да наша заједница функционише?

ПРИМЕР:

До 2023. године почећемо са: коришћењем потенцијала за обновљиве изворе енергије на подручју Партнерства/ЛАГ користећи природне ресурсе и традицију тог подручја, као и са производњом локалних прехранбених производа који ће обезбедити запошљавање све већег броја локалног незапосленог становништва и сарадњу локалних предузећа, јавних институција и невладиних организација у добро развијеним мрежама и постаће део економског и друштвеног развоја овог подручја.

4. ОПИС ПРОЦЕСА УКЉУЧИВАЊА ЗАИНТЕРЕСОВАНИХ СТРАНА И ШИРЕ ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПРИПРЕМУ ЛСРР

а. Опис интересних група укључених у израду ЛСРР и примена начела „одоздо према горе“.

Припрема стратегије је социјални процес. Добра стратегија се не може израдити без укључивања свих постојећих локално утицајних актера, као ни без оних који би могли утицати на развој подручја у будућности. Формирање заједничког тела за управљање процесом израде стратегије (Група за планирање) представља шансу да се у рад укључе различите групе заинтересованих становника са подручја Партнерства/ЛАГ.

Активности које воде ка формирању Партнерства/ЛАГ, а касније и до израде ЛСРР, морају почети са анализом заинтересованих страна. Заинтересоване стране су појединци или институције које могу директно или индиректно на позитиван или негативан начин утицати на припрему ЛСРР. Заинтересовани појединци се могу наћи у различитим групама/институцијама, независно од тога да ли су представници јавног, приватног или цивилног сектора. Свака од ових група, или појединци, могу се навести у табели, и та табела може бити приложена као прилог ЛСРР.

Израда ЛСРР је процес у коме се актери прво окупљају, одржавају састанке и разговарају о интересима и потребама у свом подручју. Да би се локално становништво обавезало и преузело „власништво“ над имплементацијом стратегије, кључно је да нико не буде искључен од самог почетка. Локални медији су такође корисни партнери у том погледу.

**ДА БИ СЕ ЛОКАЛНО СТАНОВНИШТВО ОБАВЕЗАЛО И ПРЕУЗЕЛО
„ВЛАСНИШТВО“ НАД ИМПЛЕМЕНТАЦИЈОМ СТРАТЕГИЈЕ,
КЉУЧНО ЈЕ ДА НИКО НЕ БУДЕ ИСКЉУЧЕН ОД САМОГ ПОЧЕТКА.**

Потребно је одредити једну особу која ће водити белешке на сесијама/састанцима на којима се дају идеје о стратегији – по могућности да то буде иста особа која би била задужена за заједничко уређивање (форму) различитих делова стратегије. Чланови Партнерства/ЛАГ треба да организују адекватан публицитет, како би се осигурало учешће свих заинтересованих страна са те територије у процесу израде ЛСРР.

Састанци за планирање припреме ЛСРР могу укључивати и састанке у облику: јавних састанака (нпр. отворени састанак у згради општине или сеоском Дому културе), тематске или фокус групе (можда организоване око неких специфичних тема које су интересантне само одређеним групама), или кроз веб анкете, упитнике или наступе у медијима.

Ово поглавље треба да садржи информације о томе како је стратегија припремљена и како су консултовани људи из локалне заједнице.

Такође, потребно је разрадити ЛСРР која је прилагођена потребама заинтересованих страна.

ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ИНФОРМИСАЊЕ?

Сврха процеса информисања се огледа у потреби да се подржи изградња капацитета Партнерства/ЛАГ, њихових чланова и руралног становништва како би им се омогућило да континуирано сарађују, заједно доносе одлуке и спроводе иницијативе засноване на заједничким потребама.

Активности анимирања становништва у ЛСРР треба дефинисати одвојено од осталих и редовно их организовати. Оне могу укључивати, на пример: савете о оснивању удружења ради њиховог укључивања у дешавања у локалној заједници (на тај начин се утиче на побољшање „социјалног капитала“ на територији партнерства); или, рецимо, савете о припреми ИПАРД пројеката; или било којих других информација које се установе као неопходе за територију партнерства итд.

Активности у вези са пропагандом и информисањем (састанци, семинари, израда веб странице, локални медији, штампани промотивни материјали и сл.) треба планирати приликом припреме ЛСРР ради подизања нивоа свести и информисања јавности. ЛСРР треба да објасни како Партнерства/ЛАГ планирају да врше активности информисања и пропаганде. Промотивне активности које ће се спроводити треба да буду дефинисане у ЛСРР да би биле прихватљиве. Након што се Стратегија одобри, Партнерства/ЛАГ могу да дефинишу као један мини пројекат финансирање набавке неких услуга или робе које се односе на промотивне или едукативне активности.

Следеће методе треба користити за укључивање заинтересованих страна:

Метода учешћа у припреми ЛСРР	Циљ
Састанци општег типа	- информисати ширу јавност о процесу припреме ЛСРР - покренути идеје - иницирати енергију јавности - информисати о напретку припреме ЛСРР
Тематске и фокус групе	- идентификовати питања која су заиста важна за различите секторе и групе - прикупљати информације о развојним потребама, проблемима и очекивањима - SWOT анализа социо-економска анализа подручја и изазови
Интервјуи са локалним заинтересованим странама	мапирање идеја и визија о овом подручју – челници општина, начелници округа, запослени у развојним агенцијама, итд.
Упитници	- прикупљање информација о развојним потребама, проблемима и очекивањима - електронски упитници или упитници који се попуњавају лично (мапирање очекивања циљних група)
Састанци Партнерства/ЛАГ (Управни одбор, Скупштина)	- анализа материјала из процеса укључивања и доношење стратешких одлука - резултати семинара, дискусија, разговори о новим идејама са члановима локалних акционих група дефинисање резултата

Локални медији

- процес објављивања стратегије и његови резултати који укључују медијске најаве, чланке, интервјуе, билтене, итд.

Веб страница или страница друштвених медија

- обезбеђење велике укључености у процес израде стратегије за све циљне групе

ОВАЈ ДЕО ТРЕБА ДА САДРЖИ И ОДГОВОРЕ НА СЛЕДЕЋА ПИТАЊА:

- Како је спроведен приступ „одоздо према горе“ током припреме ЛСРР и како су локалне заинтересоване стране (учесници) допринели планирању и припреми ЛСРР?
- Како су у изради ЛСРР спроведене активности у вези са састанцима са локалним представницима сва три сектора, истраживањима јавног мњења, интерним консултацијама и сл?

Партнерства/ЛАГ треба да припреме интегрисане и мулти-секторске ЛСРР које су осмишљене кроз процес „одоздо према горе“ узимајући у обзир локалне потребе и потенцијале. То значи да припрема стратегије мора активно укључивати репрезентативне представнике локалне заједнице, а тај процес мора бити описан у самој ЛСРР.

Из заједничког разумевања главних узрока проблема на својим територијама, као и потребама и могућностима, може се развити заједничка визија и циљеви.

Планирање и покретање процеса израде ЛСРР најбоље се постиже формирањем фокус групе/група. Како рад на ЛСРР буде напредовао, ова група ће координирати планирање и усмеравање процеса ангажовања другог заинтересованог становништва, као и успостављање и обезбеђење потребних људских и материјалних ресурса.

Фокус група не мора да буде велика, може почети са малим бројем тј. са само два или три кључна партнера, али би је требало прогресивно развијати и ширити, нпр. као резултат мапирања заинтересованих чланова – кроз процес увођења нових потенцијалних чланова (у каснијој фази процеса израде ЛСРР).

Процес израде ЛСРР ће обухватати низ састанака и дискусија са локалним становништвом и другим заинтересованим странама, и за то је потребно спровести квалитетан процес анимације становништва и поседовати вештине управљања целим процесом.

ПО ПРАВИЛУ, ЗА НОВО ПАРТНЕРСТВО/ЛАГ ПРОЦЕС ИЗРАДЕ ЛСРР МОЖЕ ТРАЈАТИ И ДО ШЕСТ МЕСЕЦИ

У овом процесу ће вероватно бити потребан и велики удео волонтерског и добровољног рада. Свакако, биће потребни већи или мањи људски ресурси и време, а све у зависности од искуства чланова у процесима припреме стратегија.

5. ИНДИКАТИВНА ЛИСТА ПРИОРИТЕТНИХ ПРОЈЕКТА - АКЦИОНИ ПЛАН СПРОВОЂЕЊА ЛСРР

Индикативна листа приоритетних пројеката – Акциони план спровођења ЛСРР, треба да садржи:

- Приоритетну тему/област;
- Циљ;
- Назив активности/пројекта;
- Време реализације;
- Потенцијалне кориснике и подршку;
- Изворе финансирања;
- Вредност пројекта.

ОВАЈ ДЕО ТРЕБА ДА САДРЖИ И ОДГОВОРЕ НА СЛЕДЕЋА ПИТАЊА:

Како ћемо изабрати праве пројекте?
 Шта ће нас највише интегрисати?
 Колико пара имамо?
 Колико пара можемо да обезбедимо?
 Шта је за нас најважније?
 Шта прво желимо да променимо?
 Шта ће нам највише променити живот?
 Шта ће бити лако постићи?
 Шта можемо приуштити да радимо?

Акциони план спровођења ЛСРР треба да садржи и опис начина спровођења ЛСРР и праћења имплементације приоритетних пројеката, као и индикатора за мерење учинка спровођења ЛСРР.

6. ОПИС КАПАЦИТЕТА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЛСРР

а. Људски капацитети за спровођење ЛСРР

Ово поглавље треба да садржи кратак опис Партнерства/ЛАГ, укључујући назив и правни статус ЛАГ, датум њене регистрације у Агенцији за привредне регистре и матични број; кратак опис процеса изградње и оснивања Партнерства; карактеристике чланова ЛАГ; структуру управног одбора ЛАГ као и начин доношења одлука (поступак доношења одлука). Такође, овај део Стратегије треба да садржи и информације о свим другим људским капацитетима Партнерства/ЛАГ (у припреми стратегије, у њеној имплементацији, организовању догађаја, припреми анализа и других активности које Партнерство планира да спроводи).

б. Финансијски капацитет за спровођење ЛСРР

Основне активности Партнерства/ЛАГ које треба да се опишу у овом делу односе се на предузимање иницијативе у вези са припремом и применом ЛСРР, као и опис будућег управљања финансијским ресурсима – пројектима у вези са реализацијом ЛСРР. Неопходно је описати чланове Партнерства/ЛАГ (расположиво особље – чланови, њихове квалификације и искуство) који ће се бавити финансијским оквиром спровођења ЛСРР, као и очекиване изворе финансирања активности Партнерства/ЛАГ.

в. Искуство у спровођењу пројеката

Такође, у овом делу Стратегије Партнерство/ЛАГ приказује искуство својих чланова у припреми и реализацији спроведених пројеката из претходног периода (теме, донаторе, најважније циљеве и резултате, мерљиве показатеље и сл).

ОВАЈ ДЕО ТРЕБА ДА САДРЖИ И ОДГОВОРЕ НА СЛЕДЕЋА ПИТАЊА:

Како ће Партнерство/ЛАГ спроводити анимирање корисника у вези са спровођењем мини пројеката и како планира да распореди трошкове у том смислу?

Како Партнерство/ЛАГ може да докаже своју способност управљања јавним средствима? Нпр. да ли постоји особа која је члан Партнерства/ЛАГ са образовањем у области рачуноводства, финансија и/или менаџмента?

Партнерства/ЛАГ представљају партнерске структуре представника јавног, цивилног и приватног сектора на локалу, формираног по принципу „одоздо према горе“, с циљем да се осигура учешће локалног становништва у процесима руралног развоја у њиховим регионима и формира основа за одрживи развој руралних подручја у дугорочном периоду.

Партнерство/ЛАГ треба да представља репрезентативну групу партнера из јавног, приватног и цивилног друштва, која се окупила да би дефинисала и спровела активности са циљем да се унапреди територија на којој они живе. Пожељно би било да Партнерства/Локалне акционе групе чине представници локалне заједнице из сва три сектора – цивилног друштва, јавних институција и предузећа и предузетника као економских партнера. Сектор цивилног друштва окупља невладине организације и удружења, попут оних у које су укључени: млади, старије особе, удружења која се баве туризмом или питањима која се односе на културу, спортски клубови, удружења која се баве темом заштите животне средине, итд.

Највидљивији и најутицајнији представници јавног сектора на локалном нивоу су јавне институције и то: образовне институције (школе, вртићи, више школе и/или факултети), туристичке организације, комуналне институције, институције социјалне и здравствене заштите, као и регионалне развојне агенције.

Економски сектор укључује широк спектар различитих правних лица, попут приватних предузећа, компанија и других профитних организација.

Спровођење ЛСРР би требало да садржи и план праћења/евалуације који треба да утврди како ће Партнерство/ЛАГ дефинисати:

- Специфичне индикаторе које треба користити приликом евалуације, изворе података и учесталост њиховог прикупљања;
- Како ће се подаци за праћење прикупљати и упоређивати, како ће се о њима извештавати, као и чија ће то одговорност бити у оквиру Партнерства/ЛАГ;
- Како ће се пратити учинак рада Партнерства/ЛАГ-а и резултати спроведених пројеката, као и каква ће бити учесталост праћења/евалуације.

На нивоу одлучивања – Управни Одбор мора да чине економски партнери (приватни сектор), као и представници цивилног сектора са више од 50% партнерства.

Партнерство/ЛАГ на нивоу Управног Одбора могу чинити само представници цивилног или само представници приватног сектора у овом проценту – што није препоручљиво и што нарушава основе LEADER приступа.

Управни Одбор, поред осталог, мора да чини најмање 20% представника јавног сектора. Јавни сектор, како је дефинисано, мора да има мање од 50% представника у УО.

Управни Одбор Партнерства/ЛАГ мора осигурати разноликост узраста и родну равноправност, те у Управном одбору мора постојати најмање једна жена и најмање једна млада особа до 40 година старости.

Неопходно је дефинисати одговорности Партнерства/ЛАГ, односно њених чланова у вези са финансијским и кадровским капацитетима за спровођење ЛСРР. Треба описати одговарајуће улоге у Партнерству/ЛАГ, улоге њеног особља или било којих подгрупа у расподели ових одговорности. Јасна спецификација приступа у процесу доношења одлука у вези са процесом имплементације стратегије је најважнији елемент.

7. ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН

Финансијски план је важно средство за испуњавање циљева ЛСРР и треба да садржи детаљне информације о трошковима за реализацију спровођења ЛСРР. Потребно је да Партнерства/ЛАГ буду свесна своје одговорности за спровођење стратегије. У тренутку припреме ЛСРР, Партнерство/ЛАГ треба да буде у могућности да планира расположивост индикативног буџета неопходног за функционисање Партнерства/ЛАГ, као и реализацију мини пројеката наведених у стратегији.

Финансијски план обухвата предложен укупан буџет за реализацију ЛСРР, као и опис потенцијалних донатора (извора средстава) из којих ће се финансирати предложене активности. Партнерства/ЛАГ ће дефинисати Индикативну листу приоритетних пројеката – Акциони план спровођења ЛСРР и у њој описати активности за достизање циљева стратегије, претпостављајући очекиване трошкове током читавог периода спровођења ЛСРР, а посебно укључујући трошкове анимирања, промоције, реализације мини пројеката и сл.

Неопходно је припремити процену очекиваних трошкова/расхода, распоређених по пројектима током периода примене ЛСРР. Ову процену треба урадити на основу активности које ће имати Партнерство/ЛАГ у вези са његови редовним функционисањем (административни и текући трошкови) и у вези са предвиђеним мини пројектима, односно планираним активностима за спровођење стратегије.

Трошкови који су везани за рад партнерства обухватају: трошкове превоза (коришћење службеног или приватног возила у службене сврхе; коришћење јавног превоза – воз, аутобус, авион); дневнице; трошкове смештаја; накнаде и котизације за учешће на скуповима; плате оних који раде у Партнерству/ЛАГ; режијске трошкове (телефон, интернет, струја, вода, грејање, и остали режијски трошкови); потрошни канцеларијски материјал (папир, спајалице, оловке, канте за отпатке и сл.); канцеларијска опрема (ормар, сто, столице, фијокар, чивилук за гардеробу, телефонски апарат, фотокопирни уређај, факс уређај, фотоапарат и сл.); рачунарска опрема (стони рачунар, преносни рачунар – лаптоп, штампач, скенер, пројектор); услуге књиговодствене агенције и сл.

Припремом ЛСРР би требало јасно утврдити главне одговорности за управљање финансијама и задужења – одговорности чланова Партнерства/ЛАГ.

Прихватљиви трошкови настали у току израде ЛСРР	Активност	Трошак	Максимални износ у РСД
Оперативни трошкови за израду ЛСРР	• Анимација • Организација припремних састанака за израду ЛСРР	• Трошкови снабдевања учесника храном и пићем • Трошкови превоза (коришћење службеног или приватног возила у службене сврхе; коришћење јавног превоза – аутобус) • Режијски трошкови (интернет, телефон, канцеларијски материјал) • Услуге књиговодствене агенције	200.000,00
Израда ЛСРР	Прикупљање и анализа података, анализа територије, SWOT анализа, израда Акционог плана, и друге активности на изради ЛСРР.	Трошкови ангажовања експерата на изради ЛСРР	500.000,00

ЗНАЧАЈ УМРЕЖАВАЊА

Умрежавање је алат који локалним партнерствима омогућава да искористе лекције и искуства од других. Умрежавање, такође, пружа прилику Партнерствима/ЛАГ да шире знање, иновације и добре праксе.

Међусобни односи развијени умрежавањем могу помоћи у стварању синергија између ЛАГ и могу резултирати њиховом успешном будућом сарадњом.

МИНИ ПРОЈЕКТИ

Стратегија локалног развоја треба да садржи предлоге мини пројеката. Једини корисник мини пројекта је Партнерство/ЛАГ. Сам мини пројекат, као и предложене активности мини пројекта треба да буду повезане са темама ЛСРР. Мини пројекти се морају фокусирати на добробит заједнице. За сваки мини пројекат ће бити обезбеђен максималан износ до 600.000,00 РСД.

**ПАРТНЕРСТВО/ЛАГ
МОЖЕ ОСТВАРИТИ
ПОДРШКУ ДО
600.000 РСД ЗА
СВАКИ МИНИ
ПРОЈЕКАТ**

ПРИМЕРИ:

Визија: До 2023. године почеће се са коришћењем потенцијала за обновљиве изворе енергије, на подручју Партнерству/ЛАГ, користећи природне ресурсе и традицију тог подручја; производња локалних прехранбених производа обезбедиће запошљавање све већег броја локалног незапосленог становништва и сарадњу локалних предузећа, јавних институција и невладиних организација, и постаће важан део економског и друштвеног развоја овог подручја.

Мини пројекат 1: Развој кратких ланаца снабдевања, као и производа са додатом вредношћу укључујући квалитетне производе, занатске производе, као и друге активности које се односе на економску диверзификацију руралне привреде/економије на територији Партнерства.

Активности на мини пројекту 1:

1. Припрема састанака који објашњавају важност и предност сарадње у оквиру кратких ланаца снабдевања у случају производње локалних производа;
2. Анализа и процена могућности сарадње у случају традиционалних производа (навести производ/производе);
3. Ангажовање стручњака за припрему обуке и организовање групе произвођача који су заинтересовани за заједничко пласирање својих производа на тржиште;
4. Учешће на локалним/регионалним/националним сајмовима;
5. Набавка расхладне полице – фрижидера и друге маркетиншке/продајне опреме за колективно пласирање на тржиште локалних производа/производа са додатом вредношћу;
6. Студијско путовање у циљу учења о заједничком пласирању на тржиште локалних производа у ЕУ;
7. Обука чланова групе о сарадњи у кратким ланцима вредности/пласирању на тржиште традиционалних/квалитетних производа;
8. Израда веб странице за продају путем интернета;
9. Набавка опреме за производњу традиционалних производа (ћилима, занатских производа од коже и сл);
10. Организација фестивала традиционалних ћилима и/или занатских производа од коже и сл;
11. Друге активности у вези са развојем кратких ланаца снабдевања и производа са додатом вредношћу.

Мини пројекат 2: Јачање друштвеног живота заједнице кроз подршку активностима локалних организација-удружења које се баве питањима женског предузетништва.

Активности на мини пројекту 2:

1. Анимирање женског становништва за потребе формирања и развоја удружења која се баве питањима женског предузетништва;
2. Обука у оквиру удружења за изградњу личних компетенција и компетенција у изради производа (навести који тип производа);
3. Набавка опреме и радног материјала (филц, перлице за накит итд) удружењу жена у селима за потребе реализације обука и развоја капацитета жена у руралним срединама;
4. Уређење простора за састанке и уградња опреме - за потребу удружења жена;
5. Набавка рачунара са приступом интернету.

Мини пројекат 3: Унапређење јавног простора у селима

Активности на мини пројекту 3:

1. Уређивање три главна трга у три села (ситне поправке, тротоари, цвеће);
2. Уређење дечијих игралишта, набавка и монтирање клупа у селима;
3. Друге иницијативе за унапређење јавног простора у селима.

Мини пројекат 4: Побољшање еколошких стандарда у општини и промовисање коришћења обновљивих извора енергије за локалну заједницу

Активности на мини пројекту 4:

1. Чишћење и уређење главних туристичких локација у селима (пећине, стазе, споменици културе итд);
2. Организовање фестивала на селу у вези са промовисањем чистијег окружења;
3. Постављање соларних панела у сеоским просторима (дворане, паркови и сл);
4. Информисање становништва о важности примене обновљивих извора енергије.

КОНТАКТ

За сва питања и информације
можете се обратити на следеће контакте:

**МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ,
ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ
УПРАВА ЗА АГРАРНА ПЛАЋАЊА**

Булевар Михајла Пупина 113 а

Телефон: +381 11 30 20 100

+381 11 31 07 013

Електронска пошта: ipard.info@minpolj.gov.rs

**МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ,
ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ
СЕКТОР ЗА РУРАЛНИ РАЗВОЈ**

Булевар краља Александра 84а

ИНФОЦЕНТАР – ПОЉОПРИВРЕДА

Телефон: +381 11 260 7960

Електронска пошта: office@minpolj.gov.rs

**Министарство пољопривреде,
шумарства и водопривреде**